

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 18. januarja 1860.

Kako sadno drevje zdravo in rodovitno ohraniti.

1. Mlade sadne drevesa, ki medlo in klaverno rastejo, ali pa tudi večje, ki so bile še le presajene, si dobro pomagajo in začnejo iznova spešno rasti, če se jim celo deblo z mahom ovije, kateri se mora pa ob suhem vremenu, posebno pa poleti, včasih z vodo poškropiti, da je mah vlažen.

2. Červ in drug škodljiv merčes se dá pregnati, če se zemlja spomladi s premogovim pepélom (s pepélom kamnitega oglja) potrese, potem pa podkoplje ali podorje.

3. Velike drevesa, ktere ne rodijo, ako premočno v rast ženejo in les redé, se rodovitne napravijo, če se korenine pri deblu odkopajo, debeliše s kako sekuro in zagojzdo prekolejo, in če se v razpok kak kamnič utakne, da razpoklina odperta ostane.

4. V prav pusti in pešeni zemlji, kjer tudi češnja hira, dobijo sadne drevesa zopet nov živež in novo moč, ako se z gojzdo zemljo ali pa s česlom okoli debla precej na deblo osujejo.

5. Orehi bodo tem bolj rodovitni in polni, kolikor bolj se jim veje otolčejo, kadar se orehi klatijo, in kolikor bolj se svet pod njimi pri miru pustí, ter se ne ogreba in ne okopava.

6. Vsi brajdniki (v brajdo zasajene drevesa) ostanejo zdravi, če se le deblo s kako desko ali s kako drugo rečjo na južni strani varje, da ga sonce preveč ne prepekuje, in se zemlja okrog njega z listjem ali drugo enako šaro pokrije.

7. Mana ali medena rosa (medeni pot) na pritlikovcih se odpravi, če se urno vsem tistim pritlikovcom, kjer se ta rosa zapazi, veršiči poletnih izrastkov poščiplatejo.

8. Breskev bo bolj rodovitna, če se malo prej obreže, ko je v popolnem cvetji, vinska terta patakrat, ko cvetne grojzdeke požene.

9. Vse šibkeje sadne drevesa ostanejo čez zimo zdrave, ako se med zimo od količev ali brajd odvežejo, da se sèm ter tjè prosto sukati in majati morejo.

10. Da se sadnim drevesom debela zdrave ohranijo, se jim ne smejo odrastki, ki poleti iz debla pribodejo, precí, ko se prikažejo, zadušiti, temuč le veršički poščipati ali prirezovati, in še le prihodnje leto jim odpraviti.

11. Ondi, kjer živina ali plug drevesa poškoduje ali rani, ali kjer se z vertnim orodjem kolikor toliko obtolčejo, ne sme sadjorejec čez revne drevesa tožiti; saj je tega sam najbolj kriv.

12. Le takrat je sadno drevje v resnici zdravo, kadar se ne najde na njem ne mahú ne lišajev. Najbolje mazilo drevesom mah in lešaje odpraviti je pa, če se z apnom dobro namažejo.

13. Rodovitno drevo bo bolj zdravo, če se mu pri oberanji sadja tudi mlade mladike polomijo; rodovitniše pa bo, če se mu, kadar se sadje obra, nobena veja ne odkrehne.

14. Drevesom, ki krivo rastejo, se mora deblo na zgornji strani s slamo oviti, ali pa deblo s kako pribito

dilo pokriti, da ga preveč mokrota ne namaka. Ako se take drevesa ne varujejo, se bo debela kmali gnjiloba lotila.

15. Sadne drevesa, ki v močirji rastejo, ostanejo bolj zdrave in rodovitne, če so drevesa z beršlinom ali pa srobrotom obrašene.

16. Da se stare drevesa pomladijo in zopet rodovitniše napravijo, se jim morajo stare veje blizo debla požagati, pa naj se pustí, da jim divje mladike poženo, ktere se z drugo sorto cepičev v drugem letu pocepijo, ali pa z ravno tisto sorto.

17. Drevo previsocega debla, ktero je višje od 8 čevljev, ne bo nikdar tako rodovitno, kakor drevo nizkega debla.

18. Drevo z pobitimi odrastki se odrastkov znebi in potem okrepcá, če se na verhu nekoliko prireže, in potem, ko se mu je zemlja okrog debla do korenin odkopala, in vsi koreninini odrastki in očesa s koreninimi gerčami vred odpravijo.

19. Pritlikovci zginejo in postanejo nerodovitni, če so tako globoko posajeni, da začne serčno deblo korenine poganjati. Temu v okom priti, se mora ali jama okrog debla skopati, toda na zimo se mora zopet zasuti, da drevó ne pozebe; ali pa naj se vsako leto spomladi korenine pol čevlja globoko od tal tikoma debela odrežejo.

20. Plitvo posajene sadne drevesa ostanejo bolj zdrave in bolj rodovitne, kakor one, ki so pregloboko sajene, ktere navadne starosti ne dočakajo in kmali še pri najbolji moči jamejo hirati, ter hirajo, dokler se ne posušijo.

21. Kdor hoče z zalivanjem starejim sadnim drevesom pomagati, naj jih še le po kresu zaliva.

22. Da ovce in zajci sadnih dreves po pašnikih in drugih krajih ne napadajo, je najboljše, ako se debela s ternom ovežejo. Kaj dobro je tudi, če se debela z zdrobljenim in v vodi namočenim ovčjekom kake 4 čevlje visoko namažejo.

Novica gospodarska.

* Da nerodovitne sadne drevesa rodovitne postanejo, naj se tepejo. Vertnar Poulet v Nikori je znašel to smešno pomoč, ki pravi, naj se nerodovitne drevesa spomladi in potem skozi nekoliko mescov vsaki dan s palico prav dobro pretepó. Preobilno muzgo (sok), ktera dela, da na drevesu le veliko perja raste, bo pretepeno drevo potem na to obrnilo, da se mu bojo rane po deblu zacelile, in to bo naredilo, da bo več cvetja in sadú.

Gospodinska drobtinica.

Še en posipek za potice.

Zadnjič so „Novice“ naznanile, da je rožičeva moka dober posipek poticam in da je dobra namestnica predragih orehov. — Tudi jez poznam gospodinjo, ktera za voljo dragine orehovitih jederc je z veliko pohvalo poskusila nov posipek, kateri je morebiti še boljši memo rožičeve moke. To so jederca bučnih pešk. To se pa ravna tako-le:

Posuši bučne peške do dobrega in izluši jederca; stolci jih v možnarji kakor orehove jederca, popari jih z gorkim mlekom in zmešaj jih z medom; s tem mazilom pomazi razvaljano testo, katero pa moraš še poprej z vrelin maslom politi. — Potice tako pomazane so ravno takega okusa kakor mandeljnové, tako da se težko razločijo. Tudi jez nisem tega verjeti hotel, dokler se pretekle božične praznike nisem sam tega prepričal. A.

Pesa in cukrer v našem cesarstvu.

Cukra iz pese je čedalje več. Marsikdo že več let s pesnim cukrom svojo kavo sladí in marsiktera gospodinja že več let ni družega cukra kot pesnega v rokah imela, in vendar še tega ne vé, da se cukrer iz pese dela in da v naših štacunah ni skor družega cukra zdaj dobiti. Pa to ni nikomur zameriti, ker cukrer iz pese je cukru iz cukrenega tersja popolnoma podoben. Fabrik, ki v našem cesarstvu cukrer delajo iz pese, je čedalje več. Lani je takih cukrarnic na novo se napravilo: v gornji in doljni Avstriji 11, na Českem 7, v Šleziji 2, na Marskem 1 in na Ogerskem tudi 1. Tedaj imamo v našem cesarstvu v vsem skupaj že 131 fabrik, ktere iz pese delajo cukrer. Te fabrike so lani 14 milijonov centov in pol pese v cukrer podelale, od kterih so plačale davka 4 milijone in pol gold., cukra so pa napravile okoli 1 milijona, za kterega se je skupilo blizo 20 milijonov gold., — iz cukrenih drož se je napravilo še špíríta, ki je vergel čez 1 milijon gold.

Ozir po svetu.

Zemlja in ljudstvo v našem cesarstvu.

Dunajski časniki so pred nekimi tedni pisali, da ima po cesarskem ukazu sopet biti občeno popisovanje v celem cesarstvu leta 1860, kakoršno je bilo leta 1857. Uspeške poslednjega občnega popisovanja je naznanil te dni časnik „Wiener Ztg.“, iz kterega posnamemo sledeče:

Celo naše cesarstvo meri 11.240 □ *) milij., — selišč (mest, tergov, vasi itd.) šteje 69.518, 5 milij., 406 tavžent in 907 ima poslopij, v kterih ljudje prebivajo, 34 milijonov 437 tavžent in 968 pa prebivavcov. Po srednji meri prebiva na eni □ milji po 3202 ljudi.

S posebnim ozerom na Krajnsko, Štajarsko, Teržaško in Koroško posnamemo iz omenjenega dunajskega časnika:

Krajnska dežela ima nekaj čez 173 □ milij sveta, 3226 selišč, 73.286 hiš, 451 tavžent 941 prebivavcov.

Štajarska dežela ima nekaj čez 390 □ milij sveta, 3536 selišč, 177 tavžent 601 hiš, 1 milijon in 56.773 prebivavcov.

Teržaško z Istro in Goriškim ima nekaj čez 138 □ milij sveta, 1011 selišč, 79.766 hiš, 520 tavžent in 978 prebivavcov.

Koroško ima nekaj čez 180 □ milij sveta, 2.894 selišč, 50.140 hiš in 332 tavžent in 452 prebivavcov.

Po srednji rajtengi živi na 1 □ milji: Na Krajnskem 2604, na Štajarskem 2708, na Teržaškem 3753 in na Koroškem le 1844 ljudi.

Med vsemi cesarskimi deželami so najbolj obljudene: Benečija s 5527, Česko s 5212, Šlezko s 4962, Moravsko s 4883 in zdoljno Avstrijsko s 4882 ljudmi na eni □ milji; najmanj obljudeno je Solnograško z 1178 ljudmi na 1 □ milji.

Kar se tiče velikosti sveta, ste v Evropi samo dve državi, namreč Rusija in Švedsko z Norvegijo večje kakor Avstrija; po številu prebivavcov jo pa presežete

Rusija (s 54 milijoni in 93.300 prebivavcov) in Francozko *) (s 36 milij. 36.364 prebivavci). Za temi državami pridejo Angležko s 27 milijoni 475 tavžent in 271, Prusija s 17 milij. 202 tavžent in 831, in Španija s 16 milij. 301 tavžent in 851 prebivavci.

V Turčiji ni rednega popisovanja, toraj se tudi ne dá število prebivavcov povedati; vse druge države imajo manj kakor po 10 milijonov prebivavcov.

Lombardija iz gospodarskega ozira.

Lombardija, katero je v lanski vojski naše cesarstvo zgubilo — piše „Ostd. P.“ — je leta 1857 nesla našemu cesarstvu 30 milijonov in 309.828 gold. dohodkov, tedaj skor 15. del tega, kar je cesarstvo v vsem skupaj dohodkov imelo. Ker je cesarstvo v Lombardiji leto in dan okoli 13 do 15 milijonov gold. stroškov imelo, je na leto v dohodkih za kakih 15 milij. gold. na zgubi. Manjša škoda bo pa v drugih rečeh doletela cesarstvo. Res je, da sirove svile (žide) bomo mogli še zmiraj veliko v Lombardiji kupovati; nasproti pa bo visoka coluina, ki jo morajo lombardiške fabrike odrajtovati, kadar prodajo kaj židanega blaga čez mejo v naše cesarstvo, precej branila naše fabrike, da jih ne bo preveč zateralo unanje blago. Lombardiške fabrike bo pa to dosti hudo zadelo, ker so v naše cesarstvo veliko svoje robe spečale. Al od druge strani se tudi ne more tajiti, da mnogo drugo avstrijsko blago zgubi veliko kupčijo, ki jo je imelo v lombardiških deželah, in le s tem se moremo tolažiti, da se je blago avstrijskih fabrik vedno moglo bojevati z angležkim in švicarskim, ki ga je po kontrabantu veliko prišlo v Lombardijo. Ko bi se druge dežele našega cesarstva, ki so za to pripravne, hitro in močno poprijele pridelovanja žide, bo cesarstvo škodo zgubljene Lombardije že nekako lože terpelo. Če cesarske dežele za 30 milijonov ljudi židanega blaga tkejo, zamorejo že zgubo pozabiti, ki jih je zadela, da bojo za 3 milijone ljudi volnatega blaga zdaj manj spečale, katero so pred v Lombardijo prodajale.

Glasi o cesarskem ukazu, zastran učnega jezika v šolah.

II.

Premislimo najpred, kako in s kakim vspehom se je nek daj po starem sistemu učilo.

Za učitelja je bila poglavitna reč, toliko razlagati ali pa prebrati, kolikor je bilo zapovedano, za učenca pa dober „klas“ dobiti, „zdelati“ šolo za šolo in nazadnje h „kruhu“ se spraviti. Kaj so bili nasledki tega reda? Učitelj se sam večidel nič več učil ni; saj je bilo dosti to, kar je bilo zapovedano; učenec pa se je le toliko in takrat kaj vadil, kolikor in kadar je vedel, da bo „prifan“, da mu toraj za „klas“ gré. Če je pa dosegel enkrat „kruh“, pa večidel več bukev pogledal ni, izgovarjaje se, da ima druge, bolj imenitne opravke. Malo se je na to gledalo, da dobi mladina za nauk veselje in ogenj; saj je bila učenost le pripomoček; namen in konec pa za učence „kruh“, za državo pa pridni in vestni vradniki.

Zavolj tega sistema nihče ni huje terpel kakor država sama. Prišel je čas skušnje, in pokazalo se je, da je bilo na vse strani premalo inteligencije, tedaj premalo pravega karakterja — z eno besedo, premalo dobre podpore za državo. Inteligencija, kar je je bilo, je pognala večidel iz nove ideje narodnosti in ravno ta inteligencija je pritekla državi na pomoč ter jo rešila. Kar so takrat šole zamudile, so storili posamesni literati, mecenati in domoljubi, k večjemu sèm ter tje učene, na novo idejo narodnosti se opirajoče društva.

*) Tistim našim bravcom, ki morebiti ne vejo, kaj pomeni □, povemo, da znamenje □ pred miljami pomeni kvadratne ali štirjaške milje, to je, milje na štiri vogle, to je, po dolgem in po širokem. Pis.

**) Dokler je bila Lombardija še avstrijska, je bilo naše cesarstvo po številu prebivavcov prvo za Rusijo.